Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

HELENİSTİK HEYKEL SANATINDA İNSAN İMGESİ

Bayram DEDE

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Rsim Bölümü, bdede@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1168-4068

Dede, Bayram.. "Helenistik Heykel Sanatında İnsan İmgesi". ulakbilge, 48 (2020 Mayıs): s. 570–576. doi: 10.7816/ulakbilge-08-48-07

ÖZ

Helenistik sanat eklektik bir kültürün yansımasıdır. Helenizm, her alanda değişimin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. Yunanın sosyal ve iktisadi farklılığı, siyasi site devlet anlayışından çok uluslu bir yapıya dönüşmesini ve farklı ulusların özelliğini bir potada eritmesini sağlamıştır. İskender'in Doğu seferi, aynı zamanda kültürel bir devinimi gerçekleştirmiştir. Bu yapı farklılığını, devlet yönetiminde kurumların oluşturulması ve dinsel yapıdaki zenginlikler izlemiştir. Helenistik heykel sanatlarında ideal biçimler yerini doğal ve naturalist bir anlayışa bırakarak ideallerin cisimleşmesini sağlamış oldu. Helenistik sanatçı bu sayede kendi zihninde oluşturduğu sınırsız bir dünyanın kapılarını da açmış oldu. Heykellerdeki konular sosyal yaşamdan alınan konular oldu. Helenistik dönem felsefi düşüncesi olan epikürcülük ve stoizmin sanattaki etkisini de görmemiz mümkün oldu. Bu yüzden Helenistik sanatta, bir insan imgesinin olduğu söylenebilir. Bireyi baz alan Helenistik anlayış, heykellerde de etkisini gösterdi. İnsani karakterler realist bir biçimde yansıtıldı. Konular artık sıradan insanlar, çocuklar, sarhoş kadınlar ve toplumun her kesimini ele aldı. Epikür ve stoa felsefesinin toplum üzerinde oluşturduğu etki, sanatın bireye yönelmesini sağladı, göklerde olan sanatı yer yüzüne indirdi. Taşa tinsel bir anlam yükleyen Helenizm, mükemmel çalışmalara imza attı. Güçlü kafaların keşfettiği yeni insan imgesi, tüm boyutuyla sanatta kendisini göstermiş oldu.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Helenizm, heykel

Makale Bilgisi
Geliş: 21 Mart 2020 *Düzeltme: 24 Nisan 2020* *Kabul: 30 Nisan 2020*

© 2020 Ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC-BY) 3.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Helenizmin önemi radikalleşen Yunan kültürüne bir çıkış yolu sunmasıdır. Çok uluslu bir yapı sergileyen Helenizm, çok kültürlü bir yapının sanattaki yansıması olmuştur. Helenizm birçok zenginliği damıtarak kendi kimliğini oluşturmuş, toplumsal ve bireysel formasyonun sanata girmesine önayak olmuştur. Sanatın idealizmi yerine artık heykeller kaba, çirkin, dağınık olabiliyor, natural anlayışa yakın çalışmalar insanın insani özelliklerini yansıtmaya başlıyordu. Kültürel formasyonda Helenizm Batı sanatının nasıl bir yol izlediğini somut olarak göstermektedir. Bir idealizme yaslanan Yunan sanatı, Helenizmle birlikte yıkılmış oluyordu. İskender'in hükümdarlığı klasik sanatın tahakkümünü ortadan kaldırmıştır. İdeal dışı bir sanat oluşumunu gerçekleştiren Helenizm, heykellerde insana ait özelliklerin yansıtıldığı bir sanat anlayışı oluşturdu. Doludizgin giden Helenizm Roma İmparatorluğu kurumları ve sanatının oluşumunda da azımsanmayacak derecede katkıları oldu. Hayal bile edilemeyen bu değişim Yunan kültürünün kendi dışındaki kültürleri de tanımasına olanak sağladı. Yunan kültürü sınırları yeniden tanımlandı. Helenizm öyle büyük bir kültür oluşturdu ki bin yıllar sonrasında bile hafızalardan silinmeyecek derin izler bıraktı.

Yunan klasik anlayışının sonrasında gelişen Helenistik heykel sanatı, siyasal, iktisadi ve toplumsal dönüşümün Batı sanatı içerisindeki önemi büyüktür. İskender'in Doğu seferiyle başlayan Yunan kültürünün dışa açılması isteği başarıya ulaşmış olur. Yunan kültürünün her alanda yeniden dizayn edilmesi ve dönüştürülmesi alanında çok yol kat edilmiş oldu. Batı sanatı Helenizmle birlikte çok kültürlü bir kavramla yüz yüze gelmiş ve kendini bu değişime uyarlamıştır. Helenistik sanat birçok yenilikleri beraberinde getirir. Sanatın yaşamın içine girmesi ve sosyal konuların işlenmesi o döneme kadar görülmemiş bir anlayıştı. Alışıldık olmayan bir dönüşümü gerçekleştiren Helenizm doğu ve batı serüvenini ve sanat anlayışını, inançlarını, yaşam tarzını bir araya getirip bir potada eritmeyi başarmıştır. Muazzam bir imparatorluk kuran İskender, bir kültürel konsept oluşturmuş batı kültürünün doğuyla sentezi yönünde ütopyasını gerçekleştirmiş oldu.

Helenistlik Dönemi Heykel Sanatı

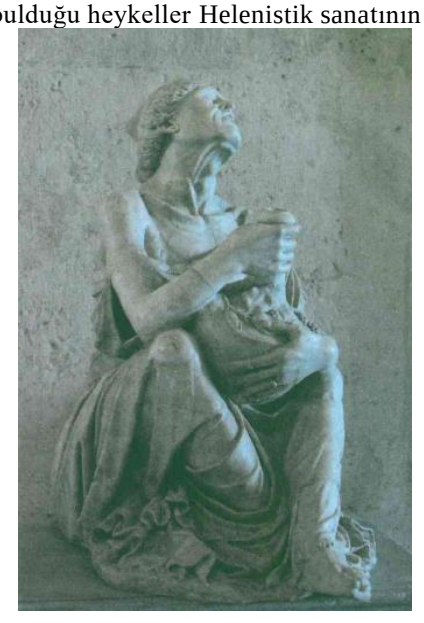
Bir döneme damgasını vuran Helenistik dönem sanatta daha önce görülmemiş bir değişimi gerçekleştirmiştir. Arkaik dönemin emekleme sürecinden sonra Yunanlıların temel anlayışını taşıyan klasik sanatın aşırı idealleştirmesi mitolojinin ve genel inanışlarının bir sonucuydu. Helenistik dönem çok kültürlülüğün, çok ulusluluğun bir adıydı. Eklektik anlayış insanların tüm yaşamına nüfuz etmiş alışkanlıkları değiştirmiş hayata farklı bir perspektif ile bakabilmeyi sağlamıştır. Helenistik heykel sanatı halefi bulunduğu klasik anlayıştan tamamen kopmuştu. İnsanlaşan sanat kendini çok net biçimde ortaya koymuştu. Heykel sanatında geçmişle kıyaslanamayacak değişimler görülür. Heykeller artık tanrılar ve tanrıçalardan ya da mitolojilerden alınmaz, normal bir insanın yaşamından alınan konular göze çarpar. Doğal olma Helenistik sanatın en önemli özelliğinden birini oluşturur. Heykellerin yüzlerindeki dünyevileştirme kendini belli eder, yüzlerdeki anlam gözlerdeki ifade ruhunun anahtarını sunar gibidir. Değişik ruh hallerini verdiği çalışmalar sanatta çığır açıcı bir dönem olarak görülen Helenistik sanat bireyin iç yapısını somutlaştırma amacını da gütmüştür. Daha sonra Avrupa'da ortaya çıkan barok sanatının da ilk örneklerini verecektir. Avrupa sanatında kültür kozmozunun algılanmasında köklü değişimi gerçekleştiren Helenizm yine kendisi gibi birçok ulusu bünyesinde barındıran, Roma sanatına da örnek oldu. Helenistik heykellerde sanatçının özgünlüğü vardır. Çok kültürlülüğün getirmiş olduğu yeni konular sanatçıyı cezbeder. Yeni toplumsal yaşam pratiklerinin sanatta yerini aldığı görülür. Ortak bir duyguda, düşüncede birleşen çok geniş bir coğrafyayı içine alan toplumların ortak oluşturdukları değerlerin sanata yansıdığı görülmektedir. Çok kültürlülük yapısı bulunan Helenizm kimliklerin kabulünde önyargıya varmayan bir şekilde kabul edilmiş çok kültürlülük bir zenginlik olarak görülmüştür. Helenistik kültür sanatta, felsefede, siyaset alanında yabancı kültürlerden faydalanmıştır. Helenizm, Yunan sanatının dışında güçlü bir anlayış oluşturmuştur. Helenistik sanatta bir aşinalık gözlenmez. Kendinden önceki klasik sanattan tamamen ayrıdır. Helenizm birçok kültürün bir araya gelmesiyle vücut bulmuş bir oluşumdur. Yunan sanatının geniş bir coğrafyayla karşılaştığında kendi sanat anlayışı yavaş yavaş zayıflamaya hatta silinmeye başlamıştır. Kent site anlayışından daha önce Yunanlıların yabancı oldukları benzeri pek görülmemiş, devasa bir imparatorluk kuran İskender yeni bir düzen, yeni bir iktisadi ve dinsel yapı oluşturdu.

Sanatçı sahte bir özgürlük havasına kapılmadı. O da kendini sosyal muazzam bir imparatorluğun parçası gibi gördü. Kültürel cephede kendine yer buldu. Gerçeklik terminolojisine bağlı kalan ve onu yorumlayan Helenistik sanatçı insani tüm boyutlarıyla almaya başladı Helenizm sanatta yeni bir farkındalık yaratarak yeni bir döneme damgasını vurdu.

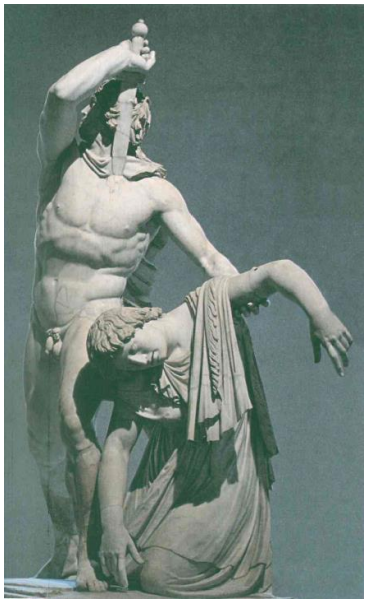
Resim 1. Büyük İskender'in Başı, Bergama, MÖ 2. Yüzyıl. İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul.

Resim 1'de görülen İskender'in Büstü adlı eser Helenistik yontularının özelliklerini kendinde toplayan bir çalışmadır. Çok kültürlü bir yapının ağırlığını kaldırmak Helenistik sanatçılara düşmüştü. Sanatçının mükemmele varan anlatım gücünü klasik Yunan sanatından ayıran İskender Büstüdür. İskender Büstü incelendiğinde çok anlamlı en dipten gelen tinsel bir bakışı görmek mümkündür. Sanatçının büyük ustalık gösterdiği yapıt, insani özellikleri ile kendini açığa vurur. Saçlardaki ayrıntı, gözlerdeki anlamlı bakış, İskender'in kendinden emin, saygın duruşu, Asya'nın Fatih'i olduğunu ifade eder gibidir. Sanatçı o dönemde ortak kabul edilmeyen bir sanat geleneğini başlatmış, zihinsel tutkuların taşta hayat bulduğu heykeller Helenistik sanatının zenginliğini gözler önüne sermiştir

Resim 2. Yaşlı Sarhoş Kadın, yak. MS 3. Yüzyıl. Capitolini Müzesi, Roma.

Resim 2'de görülen Yaşlı Sarhoş Kadın yapıtını ele aldığımızda klasik sanat ile Helenistik sanat anlayışı arasındaki büyük fark hemen anlaşılmaktadır. Sarhoş kadın teması, sanat ve sanatçı açısından büyük bir değişimdir. Sanatçı konusunu hiç yabancı olmadığı toplumsal yaşamdan devşirmiştir. Kadının yüz ifadesi, ruh hali titizlikle verilmeye çalışılmıştır. Kadın üstündeki bol kıyafetle çıplak ya da yarı çıplak Yunan heykelleriyle tamamen bir tezatlık oluşturur. Bu da felsefenin artık insana yöneldiğinin bir göstergesidir. Kadının kıyafeti farklı kültürlerin ve giyinme biçiminin Yunan toplumsal yaşamındaki etkisini göstermektedir. Helenistik döneme kadar insandan uzaklaşan felsefe ve sanat Helenizmle birlikte tekrar insana yönelmiştir. Helenistik sanatçı sanatı Yunan klasik sanatının tek boyutlu bakış açısından kurtarmış, kendi sanat geleneğini oluşturmuştur.

Resim 3. İntihar Eden Galyalı, yak. MÖ 200 (heykelin Roma Dönemi kopyası), Roma Ulusal Müzesi Roma.

Helenistik dönemi heykelleri tamamen gerçekçi olarak yapılmıştır. Heykellerdeki figürlerin ruhsal durumları iç çatışmaları açık bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. (Huntürk, 2016: 102). Bunun en somut örneğini İntihar Eden Galyalı heykelinde görmemiz mümkündür. Resim 3'te İntihar Eden Galyalı eserine bakıldığında sosyal hayatın içinden bir sahne alınmıştır. Kahraman mitinin bulunduğu bu çalışmada hayattan vazgeçiş, ölümü onurlu kabullenme açıkça vurgulanmıştır. Diz çökmüş eşinin kendinden geçişi ise çok realist biçimde verilmeye çalışılmıştır. İntihar eden Galyalı olgunlaşmış, ödünsüz, ciddi bir hareketle yaşamın sorguya çekildiği bir anı vurgulamıştır. Galyalı, sert karakterli, kahramanlara özgü bir vakurla kılıcını göğsüne saplarken ölüme meydan okur gibidir. Ölümden korkmadığını gururlu davranışlarıyla belli etmektedir. Can çekişen karısı yere diz çökmüş biçimde betimlenmiştir. Karısı daldığı düşten gerçeğin acı verici yanıyla karanlık bir gerçeğe uyanır gibidir. Kadının soluk yüzü ve soğuk atmosferi kendini belli etmektedir. Helenistik dönemde ilk defa kişiye yönelik özellikler çok ciddiye alınmıştır. Bunun en güzel örneğini İntihar Eden Galyalı adlı çalışmada görmek mümkündür. Klasik Yunan kahraman çıplaklığına bağlı kalınmış ama figürlerin bıyıklı olması ise heykellerin artık bireysel bir kimlik kazandığını göstermiştir (Huntürk, 2016: 104).

Resim 4. Laokoon Heykel Grubu

Resim 4'te Laokoon Heykel Grubu adlı çalışmada Laokoon ve iki oğlunun yılanlar tarafından sıkıldığı ve ölümüne bir çabanın gösterildiği acılı bir mücadele görülmektedir. Bu çalışmada dikkat çeken vücut anatomisine dikkat edilmesidir. (Mansel, 1999: 550-551). Heykel grubunda artık insani yönlerin ortaya çıktığı görülür. Laokoon'un acı çekmekte olduğu yüzünde net bir biçimde hissedilir. Laokoon'da en derinlere inen acı vücudun gerilmesine neden olur. Bu acı, Laokoon'un iç dünyasında da bir parçalanmışlık ve tahribat yaratır. Laokoon, yazgısının hapsettiği bu durumdan kurtulamayacağını kabullenmiş gibi görünmektedir. Sanatçı yaşanan trajedinin dayanılmaz dereceye ulaştığını ve ürkütücü atmosferini çok realist bir biçimde yansıtır. Laokoon'un bulanık olan bakışlarında acının boyutlarını da gözler önüne serer. Laokoon'un yakarmaları ise hep sonuçsuz kalmıştır. Kaslı ve güçlü görünen Laokoon'un yılan karşısında aciz kalması ise bir tezatlık oluşturur. Büyük yılanlarla olan mücadelesini veren bir baba ve iki oğlunun yılandan kurtulma çabası Yunan mitolojisinden alınan bir konudur. Sanatçının Laokoon heykelini başarılı bir biçimde betimlemiş, adeta taşa bir ruh kazandırmış taşı canlandırmıştır (Freeland, 2008: 126). Sanatçı heykellerinde, ideal gerçekliğin dışına çıkarak, heyecanlı ruh durumunu tüm ayrıntılarıyla verilmese bile, sosyal yaşamdan faydalanarak portrelerinde kişiye ait özellikler verilmeye çaba gösterilmiştir (Boardman, (2005):226). Sanatçı ideal bir çalışma yerine sosyal hayattan alınan temaların işlediğine tanık olur. Sanata büyük bir değişim getiren bu arayışlar Helenizmin kendi toplumu ve diğer toplumlar üzerindeki etkisini gösterir. Helenizm yeni bir kimliğin, yeni bir yapının, yeni bir yaşam ve felsefenin adı olur. Helenizm sanatta önemli bir değişimi getirdi. Sanatçı artık varoluşun hakkını vermeye başlıyor, böylece yeni bir heykel sanatının temelini atmış oluyordu. Helenistik sanatın en güçlü tarafı gerginliği, sevinci, acıyı kısacası tüm insani özellikleri eserlerinde yansıtmış olmasıydı. Helenistik sanatçı kişisel zevkine uygun heykel çalışmalarıyla heykle sanatına yeni bir boyut kazandırdı. Heykellerde farklı ama mükemmel kombinasyonlar da denemeye başladılar. Klasik Yunan idealist sanatı yerine antik insanı ve toplumu konu alıyordu. Helenistik heykeller konu olarak gerçek hayattan alınmıştır. Konular Yunan tanrıları ve tanrıçalarıyla karşılaştırıldığında fazla sıradandı. Ruhların bağımsızlığa kavuşması Helenistik sanatçılarda gözlemlenir. Helenistik heykellerin özellikleri; 1. Güçlü bir kişiliği ve onun yaşamdaki konumunu aslına bağlı realist bir biçimde betimleyen bireysel portre heykelleri, 2. Konusunu Homeros destanlarından alan Tragedia konuları içinde bulunan kahramanlıkların ve tanrısal cezaların yer aldığı kahraman heykel grupları, 3. Sosyal yaşamdan alınan ve bir ilk olan yaşamın sıradan insanları balıkçı, kocakarı, çirkin, köylü gibi yaşam mücadelesi veren şanssız insanların yanında mutluluğun da yer aldığı Satyr'lerin ve kentaurosların bulunduğu diyonisos dünyasıdır (Smith, 2013: 275). Helenistik dönem sanatçısı keskin bir gözlem yeteneği ile çalışmalarını oluşturmuştu. Yunan dinsel ritüellerinin dışına çıkan heykeller baş döndürücü bir hıza ulaşmış oluyordu. İnsanı büyüleyen Helenistik heykellerin en önemli özelliğinden biri de estetik yanını da ihmal etmeyen çalışmalardır. Toplumsal yaşamda her insanı konu edinen çalışmaların bir anda patlama yapmasının nedeni

Yunan uygarlığının diğer toplumlarla oluşturduğu ortak bir yapıdan kaynaklanmaktadır. Helenistik dönem sanatçısı trans halinden kurtularak kendi öznelliğinin bilincine varmıştır. Edebi ve sonsuz bir yaşam yükledikleri Yunan tanrılarının yerini sonlu yaşamları olan sıradan insanların konu alındığı çalışmalar aldı. Heykellerdeki aşkınlık yerini Helenistik realizme bıraktı. Helenizmin dinsel ve sosyal yapısının getirmiş olduğu yepyeni bir bakış açısı sanatçının yapıtlarına hemen yansımıştır. Helenizmde sanatçının yeni bir tinselliğe yöneldiği görülür. Adeta bir kıvılcımla başlayan ve bir yangına dönüşen Helenistik sanat parıldadığı coğrafyalarda etkili oldu. Batı sanatı geleneğinin önemli bir aşaması olan Helenizm ayağı yere sağlam basan bir heykel geleneği oluşturdu. Yunan idealizminin yansıması olan klasizmden çok farklı insanı konu alan bir sanat geleneğini de başlatmış oldu. Bu yeni gelenek mitoslara, tanrılara dayanan klasik sanat anlayışı yerine gerçekçi bir hünerle dış dünyayı ele alan Helenizm klasik sanatın da güçlü hegemonyasına karşı eşine az rastlanır bir çıkış yapmıştır.

SONUÇ

Entelektüel sorgulama doğaya ve insana karşı yeni bir yaklaşım biçimini doğurmuştu. Düş kırıklıklarının olmadığı bir heykel anlayışını da getirmişti. Dinamizm yüklü heykellerde insan imgesi çok net biçimde algılanır. Sanatçı kendi kimliğinin ve yeteneğinin farkına vararak klasik anlayışının tek düzeliğini kırmayı başarır. Helenizm yeni ortaya çıkan atmosferin sonucuydu. Klasizm ile Helenizm arasında aşılamayacak kadar kalın bir çizgi vardır. Sanatçı, heykellerde gerçeği verme gibi bir endişeye yönelir. Helenizm ile birlikte ticaret uluslararası bir görünüm kazanmış, kentler büyümüş ve canlılık kazanmıştır. Yunanlılar, Helenizmle birlikte çok kültürlülüğün yapısıyla karşılaşmış, dışarıdan gelen etkilere kapılarını açarak bir dünya uygarlığı yaratmıştı. Helenistik sanatçı özgürleştirici bir deneyimin sonuçlarını da yaşar. Helenistik sanatın insanileşmesi anlayışı dalga dalga yayılarak büyük bir heykel sanatının oluşmasını sağlar. Klasik sanatın estetik değerleri yerine yeni değerler oluşturulur. Helenistik heykellerde herkesin kendisinde bir şeyler bulacağı duygulara yer verilir. Sevinç, üzüntü, acı gibi duygular çoğu heykellerde ortaktır. İnsanın bir mimesisini gerçekleştiren sanatçı geçmişi sorgulayarak ana kaynağı olan insana dönüş yapmıştır. Sanatçı belki de içinde bulunduğu ruh halini sınırsızca eserlerine yansıtmıştır. Sanatın yorumlanması sanatçıyı yeni bir sanat anlayışına götürmüştür. Çağdaş sanatın talepkâr olduğu düşüncesi Helenizmde de vardır. Helenizmde bir önceki sanata tam bir bilinç düzeyinde olmasa da karşı çıkmış kültürel, ekonomik, siyasi koşullara göre kendini oluşturmuştur. Homojen bir sanat yapısına sahip olan Helenizm toplumsal yaşamı tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Formüle edilen yaşam ve tüm insani özellikler çok başarılı bir biçimde yansıtılmıştır.

KAYNAKLAR

Boardman, J. (2005). *Yunan Sanatı*, Yasemin İlseven (çev.) İstanbul: Homer Kitabevi.

Freeland, C. (2001). *Sanat Kuramı*, (çev.), Füsun Demir, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Huntürk, Ö. (2016). *Heykel ve Sanat Kuramları,* 1. Baskı, İstanbul: Hayalperest Yayınları

Mansel, M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*, 7. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Smith, R. R. R. (2013). *Helenistik Heykel*, Ayşin Yoltar Yıldırım (çev.), 2. Baskı İstanbul: Homer Yayınları.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

HUMAN IMAGE IN HELLENISTIC SCULPTURE ART

Bayram DEDE

ABSTRACT

Helenistic art is a reflection of eclectic culture. We come across Helenism as a period of change in every kind of field. Social and economic difference of the Greek enabled them to turn into multi national structure from a perspective of a political site state run and to unite different nations in the same place. Alexander's Eastern expedition (battle/fight) made also a cultural movement, This structural change was followed by forming stat-run instutions and wealth in religions, ideal forms in Helenistic sculpture arts made ideals get materialized by leaving its place to a naturalistic perspective. Helenstic artist, by this way, was able to open the doors of unlimited World that he formed in his own mind. The subjects in the sculptures were those from social life. By this way, we enabled us to be able to see the effect of epicurism and stocism which were the philasophical ideas of Helenistic period Therefore, lt can be said that there is a human image in Helenistic art. Helenistic understanding which was based on individual showed its effect also on sculptures. Human characters are reflected in a realistic way. The topics, from that time, were about ordinary people, children, drunk wamen and all segments of society. The impact of Epicurus and Stoa philosophy on the society enabled the art to be oriented to human, and enabled the heavenly art to be on the earth. Helenism which gave a spiritual meanig to the stone, undersigned beautiful work. The new human image which powerful minds explored showed itself in all its dimensions.

Keywords: Art, Helenism, Sculpture